

L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani*

per Josep Casanovas i Prat

«Tot-hom s'agrupa amb una societat o altra, tot-hom vol defensar els seus drets i devagades es preté enriquir-se a costa dels altres. I si en mig d'aquest clam universal de reivindicacions es trobés una classe que per falta d'organització no pogués fer sentir potentia la seva veu, seria molt natural que aquella pagués la festa.» («Revista de la Cambra Agrícola Ausetana», núm. 420, 29-X-1931, p. 4).

Introducció

A principis del segle XX, com a resultat de la crisi finisecular que havia patit l'agricultura i d'un desenvolupament industrial que provocava una demanda de productes agrícoles diferent a la tradicional, es va produir un canvi d'orientació en l'agricultura catalana. Com a fórmula per a impulsar i a la vegada afrontar aquesta nova conjuntura, propietaris rurals i pagesos, conjuntament o cadascú per la seva banda, es van començar a associar. Sorgia així un moviment associatiu al camp català que, d'una banda, va influir en la transformació de l'agricultura i, de l'altra, va canalitzar una part de la conflictivitat rural que la crisi i el procés de canvi que es vivia van desencadenar.

En algunes comarques catalanes, l'eclosió de l'associacionisme rural s'havia iniciat ja durant el segle XIX. A Osona, tot i que hi ha evidències de l'existència d'associacions agràries a finals del Vuit-cents, no és fins al canvi de segle que sorgeix un moviment associatiu prou important per a deixar petjada de la seva activitat. Concretament, no és fins a l'any 1903, amb la fundació de la Cambra Agrícola Ausetana, quan cal situar els inicis d'aquest moviment. El desenllaç de la Guerra Civil a l'any 1939 va representar una ruptura en l'associacionisme agrari osonenc. Durant la postguerra no va quedar cap de les associacions agràries que havien actuat durant el primer terç de segle, ja que el sindicalisme agrari de caràcter reivindicatiu era perseguit i les entitats controlades pels propietaris havien desaparegut.

Totes les associacions agràries osonenques coincidien en la necessitat de transformar l'agricultura, però, segons el paper que donaven als propietaris rurals, podem distingir dues menes d'entitats totalment oposades. Per un cantó,

* Aquest estudi ha estat possible gràcies a una beca del Departament d'Ensenyament de la Generalitat per a realitzar la meua tesi doctoral sobre qüestions de política agrària a Catalunya.

hi havia aquelles associacions que volien trencar amb l'hegemonia que els propietaris havien tingut tradicionalment al camp; per contra, n'hi havia unes altres que, tot i ser partidàries d'algunes transformacions, volien mantenir aquella hegemonia. Aquesta divisió coincideix amb la que Andreu Mayayo fa sobre l'associacionisme agrari a Catalunya, amb l'existència d'un associacionisme de caràcter reformista i un altre de revolucionari.¹ A Osona, el màxim representant de les associacions reformistes va ser la Cambra Agrícola Ausetana, mentre que el Sindicat Agrícola de la Plana de Vic va encapçalar les de caràcter revolucionari.

Comparativament amb altres zones de Catalunya, a Osona el dinamisme de les associacions agràries va ser menor. L'associacionisme de caràcter revolucionari es va organitzar tard i va supeditar la major part de la seva actuació al problema dels contractes de conreu. El de caràcter reformista va apostar per una línia poc intervencionista, que pràcticament només reservava a les associacions el paper de vetllar i estimular la producció agrícola i el de grup de pressió davant les administracions públiques. Però tot i els límits de l'associacionisme osonenc, aquest va ser present a la comarca des dels primers anys del segle. De la manca d'activitat de les associacions en alguns aspectes, no se n'ha pas de deduir forçosament la seva inexistència.

La intervenció de les associacions d'agricultors en la producció, la transformació i la comercialització dels productes del camp osonenc va ser molt petita. A la comarca es va donar un desenvolupament de l'agricultura del qual les associacions agràries en van quedar força al marge, perquè aquelles activitats econòmiques que es podien fer en comú, o bé ja eren cobertes satisfactòriament per la iniciativa privada o bé es portaven a terme de manera particular sense voluntat d'associar-se en sindicats o cooperatives agrícoles. Només en algunes activitats molt concretes, com en la compra-venda d'alguns productes agraris que necessitaven els agricultors, l'associacionisme osonenc va tenir un paper destacat.

Una part de la conflictivitat que va generar el tema dels contractes de conreu a tot Catalunya es va reproduir també a Osona, però, a diferència d'altres comarques, l'associacionisme reformista osonenc va destacar per fomentar una entesa entre propietaris i pagesos al voltant dels contractes de parceria. Com a fruit de la col·laboració entre un grup d'amos i un grup de parcers, es van arribar a redactar uns models contractuals que es consideraven exemplars i que es van intentar difondre per tot Catalunya.² Però tot i que la parceria era presentada com un sistema d'estabilitat social al camp, gràcies al qual l'agricultura osonenca havia prosperat, Osona tampoc no es va escapar de la conflictivitat rural.

L'estudi que segueix a continuació, primer analitza la formació i les característiques de les principals associacions agràries que hi va haver a Osona, dinstin-

1. Andreu MAYAYO, *La destrucció del món rural català 1880-1980: de pagesos a obrers i ciutadans*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona el 1989. Un resum d'aquesta, pel que fa al sindicalisme pagès, és a *Geografia del sindicalisme agrari*, «L'Avenç», núm. 134 (febrer de 1990), ps. 16-25.

2. En els treballs de preparació de la llei de Contractes de Conreu, aprovada pel Parlament de Catalunya el 1934, van tenir en compte un estudi sobre contractes de parceria que una comissió vinculada a la Cambra Agrícola Ausetana va redactar. Vegeu GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu a Catalunya. Documents per al seu estudi* (Barcelona, Publicacions del Departament de Justícia i Dret, 1993).

gint entre les reformistes i el sindicalisme pagès; després, tracta el paper que van tenir en la transformació de l'agricultura osonenca i, finalment, la seva intervenció en la conflictivitat rural de la comarca.

L'associacionisme reformista

La Cambra Agrícola va ser la principal associació rural que va tenir la comarca d'Osona, tant pels anys que va funcionar com per l'actuació que va portar a terme. Era una entitat de caràcter mixt, formada per propietaris i pagesos, que es presentava com a defensora de tota la pagesia en general, tant dels treballadors de la terra com dels rendistes. Fomentava la solidaritat vertical, estenia la idea que les relacions entre propietaris i masovers eren de cordialitat, paternalistes, i que, amb bona voluntat per ambdues parts i amb l'aplicació generalitzada d'un contracte de parceria que considerava modèlic, desapareixerien els problemes socials que patia el camp.

Des del punt de vista econòmic, la Cambra Agrícola i les entitats que va promoure es van dedicar a adequar l'agricultura i la ramaderia osonenques a les exigències de mercats de fora de la comarca i a facilitar els principals productes que necessitaven els seus associats.

El 1903, un grup de socis pertanyents a l'Associació Agrícola Ausetana del Círcol Literari de Vic van fundar la Cambra Agrícola Ausetana.³ Durant els seus inicis, la nova entitat va continuar estretament vinculada al Círcol, però, a mesura que incrementava l'activitat, va passar a desvincular-se cada vegada més d'un Círcol Literari on s'havia gestat i que començava a presentar uns clars símptomes de decadència, els quals portarien a la seva desaparició pocs anys més tard.

Fins passats uns dos anys de la seva fundació oficial, la Cambra no va començar a funcionar activament. Poc temps després de promulgar-se la llei de Sindicats Agrícoles de 1906, la Cambra va ser reconeguda com a sindicat, la qual cosa li va permetre poder gaudir dels beneficis fiscals de la referida llei. Aquest reconeixement va coincidir amb una campanya d'extensió de l'entitat per diversos pobles de la comarca, a través de la qual va recollir un nombre significatiu de socis de fora del municipi de Vic. També l'any 1906 es va començar a publicar un butlletí mensual.⁴ L'organització el 1908 de l'Onzè Congrés de la Federació Agrícola Catalana Balear també cal situar-la en el context de consolidació de la Cambra Agrícola Ausetana.⁵

3. Els estatuts van ser presentats el 7 de novembre de 1903 al Govern Civil de Barcelona. CÁMARA AGRÍCOLA AUSETANA, *Reglamento general de la Cámara Agrícola Ausetana* (Vic, Impremta Ausetana, 1904).

4. Portava el nom de «Revista de la Cambra Agrícola Ausetana» («RCAA» d'ara endavant). Des del 1930 també va ser portaveu del Sindicat Agrícola de Vic. La seva tirada era de mil tres-cents exemplars que es repartien majoritàriament entre els socis i les entitats on es reunien pagesos. La seva periodicitat va variar entre setmanal i mensual. Es va publicar amb algunes interrupcions des de 1906 fins a 1934.

5. FEDERACIÓ AGRÍCOLA CATALANA BALEAR, *XI Congrés celebrat a Vich. Juny 1908* (Vic, Impremta Portavella, 1909).

Durant els primers anys, la Cambra funcionava a través de comissions, algunes de les quals van donar lloc a altres entitats. Aquest és el cas de la Comissió Pecuarià, dedicada fonamentalment a la millora de les races de la comarca. La Comissió Pecuarià va ser l'embrió del Stud-Book del Garanyó Català, una associació de criadors formada el 1914 amb la finalitat de seleccionar els millors exemplars de guarà, apuntar-los en un llibre-registre que garantís la seva puresa i utilitzar-los com a reproductors. S'intentava evitar la degeneració de la raça, per així tenir uns exemplars que es paguessin a preus elevats per les seves apreciades qualitats.⁶ El Stud-Book només es va mantenir actiu durant els primers quatre anys després de la seva creació, la davallada dels preus dels guarants que va acompanyar els anys de la Primera Guerra Mundial va acabar desanimant els pocs socis que havia arreglegat l'entitat.

La Comissió Pecuarià també va treballar perquè anualment s'establís a la comarca una parada de sementals de l'exèrcit i també va contribuir en la creació del Sindicat Ausetà de Productors de Bestiar Porquí. Creat el 1908, durant els pocs anys que va existir, es va dedicar a introduir a la comarca les races de porcs *craonesa* i, sobretot, *yorkshire*.

La Comissió de Camps d'Experiències va establir alguns camps per a fer experiments amb llavors de blat i patates. La manca de subvencions oficials i l'establiment el 1908 d'una delegació de la Càtedra Pere Grau a la comarca, dirigida pel perit agrícola i soci actiu de la Cambra Josep Callís, que es dedicava a les mateixes funcions que la Comissió de Camps d'Experiències, va fer que aquesta deixés de funcionar.

Sense que hi hagués una comissió especial, la Cambra va organitzar esporàdicament algunes conferències al llarg de la seva història. Però, en general, encara que hi col·laborava, va deixar que altres entitats es dediquessin a la formació i a la divulgació. Així, la Càtedra Pere Grau va organitzar diverses conferències i la Diputació de Barcelona va fer uns cursos de ramaderia a la comarca que van tenir el suport de la Cambra.

L'activitat de la Comissió de Propaganda anava encaminada a la captació de socis. Durant el 1906, es van dur a terme un seguit de reunions per algunes poblacions osonenques que van fer augmentar la massa social de la Cambra. Però, tot i que les memòries anuals de l'entitat es queixaven de la manca de socis, exceptuant aquest any, la Comissió no va treballar gaire.

La Comissió de Compres i Vendes va centrar la seva actuació en la compra de llavors de patata i adobs per a vendre'ls a bon preu als associats. Per augmentar aquesta pràctica comercial, el 1918 la Cambra va impulsar la formació del Sindicat Agrícola de Vic.⁷ La Primera Guerra Mundial havia provocat un espectacular augment dels preus dels adobs i aquest fet, sumat a les dificultats per a trobar llavors de patata i farratges per al bestiar, va fer créixer la necessitat d'augmentar l'activitat de la Comissió de Compra-venda i formar un sindicat.

6. CÁMARA OFICIAL AGRÍCOLA AUSETANA, *Estatutos y reglamento del Stud-Book del garanyó català* (Vic, Impremta Portavella, 1914).

7. SINDICATO AGRÍCOLA DE VICH, *Estatutos del Sindicato Agrícola de Vich* (Vic, Tipografia Balmesiana, 1927).

El nou Sindicat Agrícola de Vic va néixer també amb la voluntat d'estendre els beneficis de la compra-venda de productes agrícoles entre els masovers, perquè tot i que la Cambra era una entitat mixta, hi predominaven els propietaris i, en general, els masovers n'havien quedat al marge. Gràcies a l'adhesió de masovers, mentre la Cambra no va superar els quatre-cents associats, el Sindicat va arribar a tenir-ne prop de set-cents.

D'altra banda, el Sindicat Agrícola de Manlleu s'havia fundat un parell d'anys abans que el de Vic.⁸ El 1916, la Diputació de Barcelona va organitzar un curset agrícola a Manlleu. Amb el suport d'aquesta institució, un grup de pagesos manlleuencs es van animar i van fundar aquell mateix any un sindicat. Amb poc més d'un centenar de socis, el sindicat es va dedicar a la compra-venda de productes agrícoles, però, sobretot, va destacar per la tramesa de la llet fresca que produïen els seus associats cap a Barcelona.

L'aparició de noves associacions agrícoles a la comarca, impulsades o no per la Cambra, va limitar la seva acció. En contrapartida, es potenciava la funció que havia portat a terme la Comissió Jurídica. La Cambra passava a ser una associació dedicada a assessorar els socis i a intervenir en el seu favor davant de les institucions públiques i les companyies privades.

Després d'una forta davallada de l'entitat a finals dels anys vint, a partir de 1930 la Cambra es va revifar amb força. Es va organitzar a través de seccions foranes a moltes poblacions de la comarca i creava una secretaria que ampliava l'acció de la Comissió Jurídica. Amb la consolidació del Sindicat Agrícola de Vic, la Cambra reforçava la missió de grup de pressió. Amb la creixent conflictivitat social, tot i la seva pretesa independència, la Cambra passava a defensar els interessos dels propietaris i un sector de masovers que estaven d'acord amb el sistema establert.

La identificació de la Cambra amb les forces polítiques conservadores es va fer pública quan, en les eleccions legislatives de 19 de novembre de 1933, va recomanar obertament el vot per la candidatura de Defensa Ciutadana, formada per la Lliga i els tradicionalistes.⁹ Fins aleshores, la Cambra deia que s'havia mantingut al marge de la política partidista, però la situació greu que deien que es vivia justificava trencar aquell principi.

Fora de la comarca la Cambra mantenia una certa relació amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), no hi havia una vinculació orgànica ni de dependència, però la Cambra es feia ressò d'algunes campanyes del IACSI i, aquest, a vegades, servia per a canalitzar reivindicacions de la Cambra cap al govern de l'estat. El IACSI era una entitat de propietaris rurals i, per tant, la Cambra s'alineava amb els plantejaments d'aquests.

Es miri per on es miri, la pretesa imparcialitat de la Cambra era una fal·làcia. Era cert que tant la Cambra com les altres entitats que va impulsar posaven el

8. També a la comarca, uns quants anys més tard que el de Manlleu, es van fundar el Sindicat Agrícola de Perafita (1920) i el Sindicat Catòlic Agrari de Sant Boi de Lluçanès (1923). MINISTERIO DE AGRICULTURA, *Censo estadístico de sindicatos agrícolas y comunidades de labradores* (Madrid, Dirección General de Agricultura, 1934).

9. «RCAA», núm. 525, ps. 1-2.

seu interès en la millora de l'agricultura i la ramaderia de la comarca, però, a part dels avantatges econòmics que comportava la seva activitat, aquestes associacions actuaven com un controlador social, volien canviar el camp osonenc sense ruptura i evitar així els conflictes i mantenir l'hegemonia dels propietaris sobre els pagesos.

El sindicalisme agrari

No és fins a finals del 1931 que, amb la fundació del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic, apareix a Osona una organització important formada exclusivament per treballadors de la terra. A diferència de la Cambra, aquesta entitat fomentava la solidaritat horitzontal entre pagesos de la mateixa condició social. El nou sindicat no tenia res a veure amb el Sindicat Agrícola de Vic, nascut com ja hem dit el 1918 amb una estreta vinculació amb la Cambra. Els membres del primer s'enfrontaven amb els propietaris i els membres del segon hi col·laboraven.

Abans que aquesta associació, el sindicalisme agrari (entès com un grup de reivindicació social i no com una entitat professional dominada pels propietaris) havia passat pràcticament desapercbut a la comarca. Excepte alguns pagesos afiliats a partits i sindicats d'àmbit general, les formes de lluita dels pagesos s'havien manifestat a través de sabotatges i violència. La creació d'un extens sindicat representava un salt qualitatiu; la violència i el sabotatge contra els amos donaven pas a la negociació i a la pressió que es derivaven de la solidaritat entre els masovers.

El principal objectiu del sindicat era eliminar els contractes de parceria, que eren els que predominaven a Osona. Els volien substituir per contractes d'arrendament segons el valor de la terra, regularitzar la seva durada, les millores que portava a terme el parcer i les condicions d'acomiadament. En resum, pensaven que els contractes de parceria eren el principal mal de l'agricultura, perquè no compensaven prou el treball realitzat i sotmetien els parcers i els masovers a la voluntat de l'amo.

La qüestió dels contractes de conreu va concentrar la major part dels esforços del Sindicat, el qual es mobilitzava quan algun masover era amenaçat amb el desnonament i oferia informació i suport jurídic als pagesos que havien demanat revisar el contracte de conreu. Però el Sindicat també va portar a terme actuacions no relacionades amb els contractes de conreu. A principis de 1932, per contrarestar els preus abusius que el gremi de venedors de llet volia posar a aquest producte sense que els pagesos se'n beneficiessin, el Sindicat Agrícola de la Plana va obrir una lleteria a Vic. L'obertura del nou comerç va fer desistir els venedors d'apujar el preu de la llet. D'aquesta manera, van evitar que els viganets s'aboquessin a comprar la llet en l'establiment del Sindicat.

L'àrea d'influència del Sindicat s'estenia per la Plana de Vic, el Lluçanès, les Guillerries i, fins i tot, pel Ripollès. El Sindicat era organitzat a través d'un comitè comarcal i de comitès locals a cada població on tenia representants. Dels cinc-cents adherits que tenia en els seus inicis, va passar a tenir-ne més de dos

mil dos-cents en pocs mesos. El seu espectacular creixement va anar acompanyat de l'augment de la conflictivitat en relació amb els contractes de conreu.

Al municipi de Vic i a tota l'àrea del Lluçanès va ser on el Sindicat Agrícola de la Plana de Vic va tenir més força. Del Lluçanès destaca la figura de Mario Rodríguez, el «Metge d'Olost». Les dretes l'assenyalaven com una bèstia negra que havia agitat els pagesos d'aquella zona sense cap motiu. A finals de 1932, van intentar que perdés el càrrec de metge titular de la zona, però la solidaritat dels veïns, amb una concentració a la plaça Major d'Olost, ho va evitar. Mario Rodríguez va desaparèixer de l'escena comarcal quan, arran dels Fets d'Octubre de 1934, va ser empresonat. Després del seu alliberament, no va tornar a Osona.

Tal com ha assenyalat Ramon Garrabou, el fet de posseir alguns mitjans de producció va condicionar el comportament social i polític dels pagesos.¹⁰ En comparació amb el moviment obrer, els pagesos van tenir més dificultats per a organitzar-se. Eren uns proletaris encoberts, que tenien problemes per a trencar amb les formulacions paternalistes, jeràrquiques i autoritàries elaborades pels propietaris. Seguint amb el mateix autor, van ser els republicans i en menor mesura els anarquistes i els socialistes els qui van oferir a una pagesia pobra en arguments propostes de ruptura de la seva posició subalterna.

Inicialment, a Osona, el sindicalisme pagès va anar de bracet amb el republicanisme. El Sindicat Agrícola de la Plana de Vic va estar estretament relacionat amb el partit Esquerra Republicana de Catalunya. En algunes poblacions, ambdues entitats compartien local i el setmanari «Lluita» era el portaveu de les dues organitzacions. Aquesta vinculació del Sindicat amb un partit polític va ser criticada per les dretes. S'argumentava que Esquerra Republicana havia agitat els pagesos i els utilitzava amb finalitats electorals.

Aquestes crítiques no ens han d'estranyar, perquè, a partir de l'organització del Sindicat Agrícola de la Plana, en algunes poblacions rurals, els pagesos van poder fer cara als qui tradicionalment havien controlat la política municipal. En les poblacions petites, s'acostumava només a presentar una llista de candidats a l'Ajuntament i, seguint la llei, l'alcalde era elegit directament sense votacions. La creació d'una secció del Sindicat en les poblacions rurals on no hi havia organitzacions obreres permetia formar una oposició que feia perillar el complet domini que tenien del poble els propietaris.

Al Lluçanès, el sindicat va aconseguir molta força. El seu potencial era utilitzat per a col·laborar en accions d'altres municipis de la comarca on els republicans, pagesos o obrers, difícilment podien superar les organitzacions conservadores de la seva localitat. A Vic, per exemple, es va fer notar la participació de pagesos del Lluçanès, capitanejats per Mario Rodríguez, en el control de les votacions de les eleccions legislatives de 1933 o en els Fets d'Octubre de 1934.

Com que no va aconseguir tirar endavant la revisió dels contractes de conreu de manera plenament satisfactòria per als parcers, cap a 1933, el Sindicat

10. Ramon GARRABOU, *La conflictivitat pagesa a Catalunya i al País Valencià a l'època contemporània*, dins *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet* (Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1991), ps. 81-111.

Agrícola de la Plana de Vic va perdre l'embranchida amb què havia nascut. Aquesta davallada del Sindicat va anar paral·lela a la introducció de la Unió de Rabassaires a Osona. La repressió que va seguir els Fets d'Octubre va ajudar a dividir el sindicalisme agrari osonenc. Els qui es van quedar formant part del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic van adoptar una actitud més radical. Dins la Unió de Rabassaires s'hi va aplegar el corrent més moderat que, fins a aquell moment, havia caracteritzat el Sindicat Agrícola de la Plana de Vic.

Després dels Fets d'Octubre i de la repressió que els va seguir, el que quedava del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic es va radicalitzar encara més: deixà de dependre definitivament d'Esquerra Republicana per entrar en l'òrbita del Partit Obrer d'Unificació Marxista, el POUM. El juny de 1936, el Sindicat s'adheria a la Federació Obrera d'Unitat Sindical, el moviment sindical promogut pel POUM.

D'altra banda, a finals de 1935, l'extensió del sindicat rabassaire a Osona era suficientment gran per a permetre l'entrada d'un delegat al Consell de la Unió de Rabassaires.¹¹ El delegat escollit va ser el veí de Sant Hipòlit de Voltregà Pere Puig i Subinyà, un militant d'ERC que va ser un personatge clau en el procés de desplegament d'aquell sindicat a la comarca.

Seguint l'orientació que en aquells moments dominava a la Unió de Rabassaires, una bona part dels sindicats osonencs adherits a la Unió van muntar seccions cooperatives, fet que representava la participació del sindicalisme agrari comarcal en una activitat econòmica a la qual, fins aleshores, pràcticament només s'hi havien dedicat les organitzacions agràries reformistes de la comarca i encara tímidament.

El sindicalisme agrari d'inspiració anarquista va tenir poca influència a Osona. Només durant els anys de la Guerra Civil i força a remolc de l'obrerisme industrial, la CNT va comptar amb una certa militància entre pagesos. Amb una agricultura de caràcter familiar, amb petites explotacions agrícoles conreades per uns masovers que eren tractats de manera paternal pels amos i amb molts pocs jornalers, la introducció de l'anarquisme entre els pagesos va tenir moltes dificultats. Als anys trenta, l'Associació Obrera de Vic, vinculada a la CNT, tenia un nombre molt escàs de pagesos que en formaven part i no va ser fins a finals de 1937 que la CNT va tenir una secció de pagesos formalment constituïda a la ciutat de Vic.

La transformació organitzada de l'agricultura

Les associacions rurals van contribuir al procés de transformació de l'agricultura osonenca, la qual, amb el desenvolupament del capitalisme, s'havia d'adaptar per a poder donar sortida al mercat a la producció agro-pecuària comarcal.

11. El 1933, a Osona, només a Prats de Lluçanès hi havia una entitat vinculada a la Unió de Rabassaires. Tot i això, aquell mateix any el Sindicat estava en organització a les poblacions d'Alpens, Gurb, els Hostalets de Balenyà, Lluçà, Olost de Lluçanès, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà i Torelló. Al Bisaura, també s'estava organitzant a Sant Quirze de Besora. Nònit PUIG, *Què és la Unió de Rabassaires* (Barcelona, NAGSA, 1935).

La Cambra Agrícola Ausetana va ser l'entitat que més va participar en la modificació de l'agricultura d'Osona. La seva actuació, però, va ser limitada, perquè pràcticament només es va dedicar a tasques de protecció i d'orientació de l'agricultura i la ramaderia.

A diferència d'altres zones de Catalunya, a Osona, tant els propietaris com els pagesos no van aprofundir gaire en el cooperativisme per a organitzar l'agricultura.¹² La transformació i la comercialització de la producció agro-pecuària osonenca va continuar pràcticament tota en mans privades, la qual cosa contrastava amb les farineres cooperatives de les comarques lleidatanes o amb la comercialització de les patates del Maresme, per posar com a exemple dos dels principals productes que es produïen a Osona.

El sindicalisme pagès va tenir una feble actuació cooperativista, perquè es va organitzar tard i va dedicar la seva atenció prioritària a la lluita per a modificar els contractes de conreu. Les associacions dominades pels propietaris tenien una presència anterior, però tampoc no es van embrancar en l'organització de cooperatives de producció o comercialització.

L'escàs ressò del cooperativisme a Osona s'explica en bona part per la relativa facilitat amb què els principals productes del camp eren col·locats al mercat o en indústries alimentàries. Les patates i la llet es beneficiaven de la proximitat del mercat barceloní i la producció bladera i de carn de porc era absorbida sense problemes per les farineres i les fàbriques d'embotits locals. Amb aquestes condicions, no calia organitzar complicades xarxes de distribució ni centres de transformació, perquè ja hi havia estès un sistema industrial i de comercialització que donava sortida a la producció osonenca, el qual satisfia la majoria dels propietaris osonencs.

La passivitat de les entitats rurals osonenques va ser notòria en la introducció de les màquines de batre blat. En general, els propietaris tenien una concepció dels sindicats amb unes funcions limitades; per això van utilitzar altres vies al marge de les entitats agràries ja formades per introduir les batedores. Van ser dos rics propietaris rurals els qui l'any 1911 van portar la primera batedora a la comarca. La màquina havia estat llogada al Sindicat Agrícola de Santa Perpètua de la Mogoda, però tot i que l'experiència va donar bons resultats, la introducció de maquinària la van fer propietaris de manera particular i sense imitar el model que havia emprat el sindicat del Vallès al qual llogaven la màquina. El 1913, els grans propietaris que havien portat la màquina de batre n'adquirien una de pròpia i creaven la raó social Rocafiguera, Isern i Companyia.¹³

Pocs anys després de l'arribada de la primera batedora a Osona, trobem alguna notícia de màquines de batre adquirides col·lectivament per grups de pagesos. Aquesta pràctica, però, quedava allunyada del cooperativisme organitzat. Es tractava de societats de pagesos de mitjana posició que aportaven un capital considerable per resoldre un tema molt puntual, com era el de comprar una mà-

12. Antoni GAVALDÀ a *El cooperativisme agrari català*, «L'Avenç», núm. 134 (febrer de 1990), ps. 26-29, caracteritza dos corrents dins el cooperativisme. El promogut pels propietaris, que era de signe benestant i catòlic, i el dels pagesos humils, nascut com a fruit de la necessitat.

13. «RCAA», núm. 76 (maig de 1912), p. 1.152.

quina de batre que, individualment, no podien adquirir a causa del seu elevat cost. Així, el 1914, a Torelló, una trentena de pagesos havien aportat les 12.500 pessetes que havia costat la màquina de batre que utilitzaven col·lectivament.¹⁴

Ni propietaris ni pagesos no van formar cooperatives per adquirir batedores. Els primers van constituir petites societats i els segons no tenien gaire interès a utilitzar aquella maquinària. La mecanització alleugeria la feina del camp, però, per a molts masovers i parcers, fer la batuda mecànicament representava quedar desocupats i haver de pagar per una feina que abans es feien ells. Com deia un membre de la Cambra Agrícola, abans els pagesos pagaven la batuda amb jornals i si ho feien amb màquines l'haurien de pagar amb diners, cosa que només interessava aquells agricultors per als quals la batuda representava un destorb.¹⁵

En canvi, on sí que es van desenvolupar formes cooperatives d'una certa importància va ser en la compra-venda de productes que necessitaven els pagesos per a les seves explotacions agràries. Eren productes que es caracteritzaven perquè s'havien d'adquirir fora la comarca, se'n necessitaven grans quantitats i no feia gaires anys que s'havia estès el seu ús. A Osona, principalment, feien falta llavors de patata, adobs químics per als camps i aliments per al bestiar. Encara que hi havia algunes cases comercials que en proporcionaven, mitjançant les associacions s'aconseguia trencar el seu monopoli, cosa que comportava una davallada de preus.

El que més va destacar en la compra-venda va ser el Sindicat Agrícola de Vic. Alguns socis volien que augmentés les seves activitats amb la comercialització de la producció de patates o la compra de maquinària en comú; però, tot i això, mai no va passar de dedicar-se a la compra-venda. Aquestes limitacions en l'activitat portaven a qüestionar el seu caràcter sindical i a considerar-lo una associació per a protegir els pagesos. Les paraules d'un soci en aquest sentit són prou clares: «De fet, doncs, i moralment, no és un sindicat en el sentit estricte del mot; és una altra mena de societat per l'istil de la Cambra, per mitjà de la qual els propietaris, més ben dit uns quants propietaris, tenen cura que els agricultors de la Plana puguin comprar en bones condicions.»¹⁶

L'any 1906, per primera vegada, una associació osonenca va portar adobs a la comarca. Era la Cambra Agrícola Ausetana, que va portar divuit vagons de sulfat de calç mineral. L'experiència va ser un èxit i es va continuar els anys següents.¹⁷ Les necessitats d'adobs químics, però, no van créixer gaire, en bona part perquè hi havia una producció important de fems de bestiar que també eren utilitzats com a matèria per a adobar la terra. En canvi, el que sí que va augmentar va ser la compra en comú fora de la comarca d'aliments per al bestiar, principalment de despulles de blat i blat de moro. El Sindicat Agrícola de Vic, l'any 1922, quan tenia prop de tres-cents socis, va comprar vint-i-vuit va-

14. Leopold NEGRE, *Enquesta de les condicions econòmic-socials de les conques del Ter i del Fresser, Anuari d'Estadística Social de Catalunya 1915* (Barcelona, Museu Social de Barcelona, 1916), p. 114.

15. Isidro DE LA PLANA, *La batedora*, «RCAA», núm. 68 (setembre de 1911), ps. 1.053-1.056.

16. Lluís ARUMÍ, *Els sindicats que'ns falten*, «RCAA», núm. 351 (26-vi-1930), ps. 3-4.

17. «RCAA», núm. 15 (abril de 1907), ps. 209-210.

gons d'adobs i cent trenta-vuit vagons d'aliments per al bestiar.¹⁸ Deu anys després, amb el doble de socis, només va importar vint-i-quatre vagons d'adobs i, en canvi, va comprar tres-cents vuit vagons d'aliments per al bestiar.¹⁹

Els Sindicat Agrícola de Manlleu, fundat gràcies a l'impuls de la Diputació de Barcelona, va seguir molt de prop les orientacions marcades primer per la Diputació i poc més tard per la Mancomunitat de Catalunya sobre les funcions que havien de tenir els sindicats agrícoles. Així, a diferència del sindicat de Vic, a més d'ocupar-se de la compra-venda de productes agrícoles, es va dedicar a comercialitzar la producció dels seus associats; principalment la llet, però també ous i patates eren enviats a Barcelona i posats a la venda directament pel sindicat. També sembla que va fer experiències per a produir mantegues i formatges i, a més, va posar en estudi la creació d'una caixa de crèdit rural.

Aquest model de sindicalisme dotat de caixa de crèdit i més intervencionista en la producció i en la comercialització era el que Josep M. Rendé, l'apòstol de cooperativisme català, impulsava des de la Mancomunitat. De tota manera, va ser un intent fallit, no sabem la data exacta, però durant la dictadura del general Primo de Rivera, justament quan la Mancomunitat havia estat suprimida, deixem de trobar notícies d'aquesta entitat.

La crisi i la desaparició del Sindicat Agrícola de Manlleu s'expliquen en bona part perquè, l'any 1918, Salvador Claveras va instal·lar una fàbrica a Manlleu per a condensar els excedents de llet que produïa la comarca. L'experiència va ser un èxit, des de 1925 fins al 1936, la llet marca *Núria* que produïa aquella indústria va obtenir un gran renom a tot l'estat.²⁰ L'èxit de l'empresa va anar en detriment de la implantació d'una cooperativa lletera pel Sindicat Agrícola de Manlleu, el qual, sense el suport de la Mancomunitat i amb una empresa privada que li feia la competència, va perdre una part de la raó de la seva existència. El resultat fou que, a Osona, en el tema de la llet, la iniciativa privada es va imposar sobre el cooperativisme, al revés del que va passar a la Seu d'Urgell, on es va crear una cooperativa lletera que va tenir èxit.

Fins als anys de la Guerra Civil, no es va estendre a la comarca un sindicalisme de caràcter cooperatiu. D'acord amb un decret de la Generalitat d'agost de 1936, es va formar la FESAC (Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya), una organització d'estructura piramidal que creava un sindicat cooperatiu a cada població, al qual havien de pertànyer tots els pagesos del municipi, amb un organisme comarcal i un altre de central que els coordinaven.

Teòricament, els pagesos havien de portar tota la producció a la FESAC, que la comercialitzava; en contrapartida, aquesta els abastia dels productes que necessitaven. A la pràctica, però, l'espectacular augment de preus que, a causa de la guerra, van experimentar els productes agrícoles, va provocar que molts pagesos venguessin part de la producció al mercat negre perquè els pagaven preus més elevats. Aquest fet, combinat amb les dificultats de la FESAC per a abastir

18. *Memòria de l'actuació del Sindicat Agrícola de Vich, durant l'any 1922 i que la Junta Directiva dedica als seus socis* (Vic, Tipografia Balmesiana, 1923), p. 6.

19. «RCAA», núm. 487 (21-II-1933), ps. 2-4.

20. Josep PRAT ROCA, *La pagesia a Manlleu* (Manlleu, Gràfiques Manlleu, 1956), ps. 199-203.

d'alguns productes els pagesos, va entorpir el funcionament d'una organització que va desaparèixer amb l'acabament de la guerra.

L'extensió de la FESAC es va fer de manera obligatòria seguint les disposicions de la Generalitat. Era un model organitzatiu que havia partit del govern català amb el qual no tothom estava d'acord. Però, sigui com sigui, la FESAC recollia la tradició cooperativista dels sindicats agraris de tot signe, tant els controlats pels propietaris com els que ho eren pels pagesos. De manera que no és arriscat afirmar que allà on abans de la guerra el cooperativisme estava consolidat, la FESAC va funcionar més bé que en llocs que, com a la comarca d'Osona, tenien un moviment cooperativista agrari molt feble.

Les dificultats que va tenir la Comarcal d'Osona de la FESAC per a funcionar contrasten amb la rapidesa amb què es va organitzar. La llei de Sindicació Obligatòria dels Conreus de la Terra era aprovada el 27 d'agost de 1936, un mes després ja estava formada a tots els pobles osonencs i començava a funcionar la seva Comarcal. Aquella federació es basava en les entitats ja existents a la comarca abans de la guerra i n'ampliava el seu abast. En Pere Puig Subinyà, el dirigent agrari que s'havia destacat en la implantació de la Unió de Rabassaires a la comarca, n'era el secretari general. Remarquem aquest fet perquè la Unió de Rabassaires abans d'esclatar la guerra ja havia començat a estendre un sistema d'organització del camp català molt semblant a la FESAC. Aquella federació també va integrar l'activitat econòmica dels altres sindicats osonencs, fonamentalment la compra-venda de productes agrícoles que havia portat a terme el Sindicat Agrícola de Vic, amb el qual van formar la secció de compres i vendes de la Comarcal d'Osona de la FESAC.

Però retornem als anys anteriors a la guerra i a l'activitat de l'associacionisme osonenc en la transformació de l'agricultura. Sense fer ús del cooperativisme, només amb un caràcter d'orientació i de suport, les associacions rurals van col·laborar en la plena integració de l'agricultura osonenca en mercats de fora la comarca.

La Cambra Agrícola Ausetana va promoure diverses campanyes perquè els pagesos deixessin d'utilitzar les mesures tradicionals i adaptessin el sistema mètric decimal, una unificació que era necessària per a poder fer transaccions amb facilitat en mercats exteriors a Osona, o per a taxar els preus d'acord amb altres zones productores de patates. Els impulsors de la campanya afirmaven que amb les confusions que comportava l'ús del sistema antic sempre hi sortia perdent el pagès. El 1911 van reunir un grup d'agricultors i els van intentar convèncer que, per a vendre les patates, utilitzessin com a mesura el quilo i no el quintar català, tal com havien fet fins aleshores, però sembla que no ho van aconseguir completament fins tres anys més tard.²¹ A partir de 1915, a poc a poc, els altres productes agraris osonencs van anar adoptant el sistema mètric decimal, tal com exigia, a més, la legalitat vigent.

La Cambra també va tenir una especial atenció per al bon funcionament de la línia de tren que passava per Vic, perquè era a través del ferrocarril que es

21. «RCAA», núm. 66 (juliol de 1911), ps. 1.029-1.032 i núm. 107 (gener de 1915), ps. 1506-1510.

transportava la producció agrícola fora de la comarca i des d'on arribaven productes tan necessaris per al camp com els adobs. La construcció d'aquest mitjà de transport va tenir una gran repercussió per a l'agricultura de la comarca. Tot i que aquesta línia havia estat construïda per portar el carbó de les mines d'Ogassa a Barcelona, va ser un instrument valuós d'integració de la comarca a un mercat més ampli.²²

Interessada a conservar i promoure les infraestructures que feien falta a la comarca, la Cambra també va començar a registrar les condicions climatològiques d'Osona. Va intervenir decisivament en les gestions davant el Govern espanyol perquè establís una estació agro-pecuària a Vic, que, construïda a finals dels anys vint, va tenir molt poca activitat. Finalment, també va promoure la creació d'una escola domèstica per a noies de pagès, la qual va iniciar el curs el 1933 però no va tenir continuïtat.²³

Dins la tasca d'orientació a què es van dedicar les societats agrícoles osonenques, destaca el millorament de les races d'animals. La degeneració de les races existents a la comarca provocava una disminució de la productivitat i dels preus de venda dels animals. Per aconseguir una selecció dels millors porcs, es va crear el Sindicat Ausetà de Productors de Bestiar Porquí, el qual va difondre porcs de races estrangeres. El Stud-Book del Garanyó Català, en canvi, va posar l'atenció en el perfeccionament dels guarans autòctons i pretenia vendre'ls a l'estranger, on eren molt apreciats. Hi havia la tendència, sobretot entre els propietaris més il·lustrats, d'especialitzar-se en animals selectes, perquè se n'obtenien més beneficis.

Tot i que el Stud-Book del Garanyó Català va tenir una vida curta, l'interès per a aconseguir una millora de les característiques dels guarans de la comarca va continuar, perquè aquells animals eren considerats una valuosa font de riquesa de la qual se'n podia treure més profit del que es feia. A principis dels anys trenta es creava dins de la Cambra Agrícola Ausetana una secció coneguda com a Agrupació de Recriadors de Sementals. De la seva tasca en destaca que els primers mesos de 1934 va aconseguir que el Servei de Ramaderia de la Generalitat li cedís un parell de sementals perquè cobrissin les someres de la comarca de manera gratuïta.

Pocs mesos després d'aquella cessió, l'Agrupació de Recriadors de Sementals es va convertir en el Sindicat de Criadors de Vic. La nova entitat es va vincular a la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA),²⁴ la important associació de cooperatives agràries creada el 1931, la qual proclamava la seva independència política i afirmava tenir com a únic interès el millorament de la producció agrícola.

El Sindicat de Criadors va néixer amb la voluntat d'estreñer els llaços amb el Servei de Ramaderia de la Generalitat. Volien fer més eficaços els esforços de

22. Santi PONCE VIVET, *Ferrocarrils, agricultura i mercat. Els efectes del transport ferroviari a l'economia d'Osona (1875-1924)*, «Estudis d'Història Agrària», núm. 9 (1922), ps. 127-153.

23. El màxim impulsor d'aquestes escoles va ser el veterinari vigatà Lluís Arumí, sobre qui podeu consultar un llibret que és una conferència donada al IACSI que porta el títol d'*Escoles menagères agrícoles para noyes de pagès* (Barcelona 1913).

24. També el Sindicat Agrícola de Santa Maria de Corcó, a l'Esquirol, es va adherir a la secció ramadera de la USA.

l'Agrupació de Recriadors de Sementals per a evitar la progressiva degeneració del guarà de la Plana de Vic. Imitaven un model de col·laboració entre sindicats i organismes oficials que havia donat molt bons resultats a la comarca de l'Alt Urgell per a augmentar la producció de les vaques lleteres. Com que no era una acció de resultats immediats, la inestabilitat política amb què va viure la Generalitat (Fets d'Octubre de 1934 i Guerra Civil a partir del 1936) no va permetre uns bons resultats d'aquella col·laboració entre el Sindicat de Criadors i els Serveis de Ramaderia de la Generalitat.

Una bona part de la producció agrícola d'Osona era dedicada a les patates. Aquest tubercle, però, va patir també els efectes de la davallada mundial de preus dels productes agrícoles. A més a més, a partir de 1933, va començar a haver-hi el perill que l'escarabat de la patata, una plaga vinguda d'Amèrica que atacava els camps francesos, arribés a la comarca. Per a cercar alternatives a les patates, des de la Cambra es van promoure la utilització d'altres conreus que eren més remuneradors. Vinculada a la Cambra, el 1932 es va crear a Manlleu la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter per promoure la producció frutícola. També aquells anys es van fer experiències amb plantes industrials: el tabac²⁵ i la remolatxa sucrera. Es van fer proves sobre rendiments i es va intentar posar en funcionament la vella fàbrica de sucre que hi havia a Vic, però aquests nous productes no van ser capaços de desplaçar la producció agrícola comarcal basada fonamentalment en la patata i el blat.

La conflictivitat rural

Durant la Segona República, la revisió dels contractes de conreu va generar a Osona una enorme conflictivitat en la qual van intervenir les associacions rurals. De fet, l'incipient sindicalisme agrari osonenc va néixer i créixer paral·lelament a aquesta conflictivitat. D'altra banda, per contrarestar la força que adquiria el sindicalisme, els propietaris van promoure des de les societats rurals que controlaven una via alternativa a les pretensions dels sindicats pagesos.

A la comarca d'Osona, els propietaris que treballaven directament la terra eren molt pocs; la parceria era el sistema més utilitzat en els contractes de conreu; era una fórmula contractual a través de la qual s'acordava la part de la collita que el pagès havia de pagar al propietari de la terra que treballava. La part a pagar variava entre el quart o la meitat dels productes que obtenia el pagès. Aquesta variació depenia de diversos factors, entre els quals destaquen: les característiques de la terra conreada, el tipus de conreu que s'hi plantava i els mitjans que aportava cada una de les parts contractants.

Dels diferents tipus de contractes de parceria, el que predominava a Osona

25. Josep CALLÍS MARQUET, *El cultiu de tabac en la comarca de Vich* (Vic, Tipografia Balmesiana, 1938). L'autor fa un estudi tècnic sobre la viabilitat de conrear aquest producte a Osona i assenyala que l'augment de preus que ha experimentat fa que sigui el moment d'introduir-lo a la comarca.

era el que es coneixia amb el nom de *contracte de masoveria*.²⁶ Es tractava d'una parceria de caràcter familiar. El masover, amb la seva família, treballava en una explotació agrícola del propietari formada per camps de conreu, habitatge, corts, un tros de terra franca i, de vegades, també amb pastures. Mentre que el masover havia de pagar a l'amo una part de la collita, el bestiar acostumava a anar al seu càrrec i benefici. Aquest fet donava un cert grau de llibertat al pagès. Si tenia facilitats per a tenir animals i alimentar-los amb farratges produïts a la masia, podia assolir una posició acomodada.

Les diferències que hi havia entre els contractes de masoveria havia fet sorgir dues classes de masovers. Uns de benestants que disposaven d'una masia ben acondicionada i amb força terra, una part considerable de la qual era franca i la dedicaven a conrear farratges per a alimentar el bestiar, i un altre grup de masovers que no tenia tanta llibertat, ja que en comptes de terra franca se'ls concedien terres en arrendament, no disposaven de bona casa ni de corts i, com a conseqüència de tot això, els beneficis que obtenien del seu bestiar eren més aviat magres.

Un altre tipus de contracte de parceria força comú a Osona, encara que no era tan important com el de masoveria, era el *contracte camper*.²⁷ Aquest es feia només per a petites porcions de terreny. El propietari aportava la terra i el parcer o camper es feia càrrec de totes les altres despeses. La part a pagar acostumava a ser un terç de la collita i la durada del contracte era de quatre anys prorrogables successivament.

Mentre que els propietaris volien perpetuar els contractes de parceria i defensaven que, com a molt, els calien petites modificacions, els masovers menys afavorits i els parcers els volien convertir en contractes d'arrendament. Els contractes de parceria obligaven els pagesos a plantar uns determinats conreus i, encara que de vegades els elegien d'acord amb els propietaris, aquest fet limitava la seva llibertat. Els pagesos només podien dedicar una part de la seva producció a aliments per al bestiar, que era d'on obtenien la major part de guanys. Amb un contracte d'arrendament sobre el valor real de la terra, que regulés la durada, les millores fetes a l'explotació agrícola i l'acomiadament de l'arrendatari, els pagesos volien aconseguir una llibertat, una seguretat i una retribució del seu treball que els contractes de parceria no els garantien.

Així les coses, l'estiu de 1931, el govern republicà va legislar uns decrets que permetien als pagesos demanar la revisió de les rendes que pagaven als propietaris. El pagès havia de presentar una demanda de revisió davant el jutjat i, mentre no es resolgués la seva petició, podia deixar de pagar al propietari el 50% de la renda. Encara que no se'n van presentar tantes com a altres comarques catalanes, una allau de demandes va inundar el Jutjat de Vic. El 1932 s'havien presentat les següents:

26. Per conèixer amb més detall els tipus de contractes de parceria a Osona, vegeu Josep CALLÍS MARQUET, *Varietades del contrato de parceria en las comarcas de la provincia de Barcelona* (Vic, Editorial Sala, 1952).

27. Els contractes campers eren més coneguts com a *contractes de parceria*. Nosaltres, però, utilitzem aquesta accepció per saber que no ens referim al conjunt de contractes a parts que hi havia, sinó a aquesta modalitat en concret.

Demandes de revisió de contractes de conreu sol·licitades al partit judicial de Vic el 1932

<i>Municipi</i>	<i>Demandes</i>	<i>Municipi</i>	<i>Demandes</i>
Balenyà	46	Sant Hipòlit de Voltregà	9
El Brull	8	Sant Julià de Vilatorrada	1
Calldetenes	5	Sant Joan de Fàbregues	0
Castelcir	0	Sant Pere de Torelló i Masies	2
Centelles i Sant Martí	19	Sant Quirze de Besora	5
Collsuspina	0	Sant Sadurní d'Osormort	0
L'Esquirol	14	Sant Vicenç de Torelló	12
Folgueroles	65	Santa Cecília de Voltregà	7
Gurb	50	Santa Eugènia de Berga	8
Malla	15	Santa Eulàlia de Riuprimer	0
Manlleu	5	Santa Maria de Besora	7
Les Masies de Roda	4	Sentfores	3
Les Masies de Voltregà	39	Seva	4
Muntanyola	4	Sobremunt	12
Olost	235	Sora	10
Orís	12	Tavernoles	2
Oristà	315	Taradell	6
Perafita	18	Tavertet	0
Pruït	0	Tona	2
Roda de Ter	72	Vic	59
Sant Agustí de Lluçanès	0	Vilalleons	0
Sant Bartomeu del Grau	3	Vilanova de Sau	2
Sant Boi de Lluçanès	37	La Vola	0
Total de demandes			1.117

Font: «Revista de la Cambra Agrícola Ausetana», núm. 448 (12-v-1932), ps. 6-7.

Mentre que en algunes poblacions no hi va haver demandes o se'n van sol·licitar un nombre molt reduït, a llocs com a Oristà i a Olost el nombre de peticions de revisió de contracte de conreu va ser molt elevat. Des de posicions dretanes, es culpava de l'onada de demandes produïda en ambdós municipis del Lluçanès a Mario Rodríguez, el «Metge d'Olost». Sempre resulta més fàcil atribuir els mals propis a gent de fora de casa. En Mario Rodríguez era un metge republicà que havia vingut de la costa catalana i va contribuir decisivament a organitzar el moviment pagès del Lluçanès, però de molt poc hauria servit la seva tasca si no hagués existit una voluntat entre els pagesos de millorar la situació en què vivien.

Podem deduir que en les poblacions on hi havia més demandes el sindicalisme pagès estava més estès i en les que n'hi havia molt poques o cap s'entreu una falta d'organització dels pagesos humils, perquè sense el suport d'un sindicat resultava tot un atreviment presentar una demanda de revisió a uns amos que tenien el control polític i social del municipi i contra els quals individualment poca cosa es podia fer. Per tant, encara que en algunes poblacions no es va

presentar cap demanda, no vol dir que els contractes de masoveria hi fossin perfectes, tal i com volien fer creure els propietaris de l'època.

És cert que, generalment, els qui van presentar demanda de revisió eren els qui tenien un contracte de masoveria no gaire bo (males terres, corts i habitatge en males condicions i sense terra franca) i també els qui tenien contractes campers, però també és cert que eren aquests els qui estaven més sotmesos a la voluntat de l'amo i els qui més patien les conseqüències de la crisi. Sovint, els masovers benestants van fer costat als propietaris, perquè els seus contractes els permetien viure sense gaires dificultats.

La solidaritat entre pagesos de la mateixa condició va ser l'arma que va utilitzar el sindicalisme agrari. Per a poder pressionar els propietaris, els pagesos havien de fer pinya i no cedir a les petites reformes que intentaven introduir els propietaris, les quals representaven millores però perpetuaven el domini dels amos sobre els pagesos. Per això, s'entén l'hostilitat del Sindicat Agrícola de la Plana cap al Sindicat Agrícola de Vic, perquè aquest últim era controlat pels propietaris.

Qui cedia a les pressions dels propietaris era rebutjat. El setembre de 1932, el Sindicat Agrícola de la Plana no va dubtar a expulsar un grup d'adherits que, havent fet demanda de revisió de contractes de conreu, van pagar al propietari més del 50% de la part que donaven abans de portar el seu cas al jutjat.²⁸ Segons la llei, pel fet de presentar demanda podien deixar de pagar el 50% de les parts fins que es resolgués la petició de revisió. La consigna del Sindicat era de no pagar més de la meitat de les parts i, per això, van fer fora els qui no complien l'acord. Altres van patir accions més contundents. Així, després que els masovers del Mas Tussell fossin desnonats, van disparar contra el mosso dels nous masovers i l'home va quedar ferit de consideració.²⁹

Les principals mostres de solidaritat es van donar a favor dels pagesos que volien ser desnonats. A tota la comarca es van donar diversos casos en què, davant l'amenaça d'un propietari de fer fora un masover, els pagesos es van mobilitzar per ajudar aquest últim. L'estratègia que seguien era simple: el dia fixat per les autoritats per a fer fora el masover, els membres del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic es concentraven en una manifestació pacífica i, en alguns casos, aconseguiren evitar el desnonament. Un dels intents de desnonament que va tenir més ressò es va produir el febrer de 1933 contra Josep Fabregó, més conegut com en «Patusques»: la pressió feta per un nombrós grup de pagesos concentrats a Vic va evitar-lo. Però no sempre se'n van sortir amb èxit. En el cas del desnonament del masover del Garet a Collsuspina uns quants mesos més tard, la gran quantitat de guàrdia civil concentrada va permetre tirar-lo endavant.

El Sindicat Agrícola de la Plana de Vic va poder evitar alguns desnonaments, però la situació va canviar després dels Fets d'Octubre de 1934. La persecució que van patir els sindicats i els partits d'esquerres, juntament amb la suspensió de la Generalitat de Catalunya i de molts ajuntaments elegits democràticament, va permetre portar a terme prop d'una cinquantena de desnonaments a la co-

28. «Lluita», núm. 13 (24-IX-1932), p. 2.

29. «Ausetania», núm. 1.786 (15-VI-1935), p. 4.

marca. Entre aquests hi havia el de Josep Fabregó, «Patusques», el masover a qui no havien pogut acomiadar gràcies a l'ajuda del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic. Aquesta és la relació dels desnonaments produïts a la comarca després dels Fets d'Octubre:

Desnonaments rústics a Osona el 1935

Balenyà	4
El Brull	5
Gurb	3
Lluçà	5
Les Masies de Voltregà	2
Orís	6
Oristà	11
Sant Bartomeu del Grau	1
Sant Hipòlit de Voltregà	1
Sant Julià de Vilatorrada	1
Sant Martí de Bas	1
Sant Quirze de Besora*	1
Vic	7
Total	48

Font: UNIO DE RABASSAIRES, *Els desnonaments rústics a Catalunya* (Barcelona 1935).

* El 1935 Sant Quirze pertanyia al Ripollès i no a Osona com a l'actualitat.

Quantitativament, els qui van ser trets de la finca on treballaven només eren una petita part de la pagesia de la comarca; però tot i ser un nombre reduït, els efectes dels desnonaments van impactar el camp osonenc i van elevar el grau de conflictivitat existent. De moment, els propietaris havien pogut mantenir la seva hegemonia, però l'esclat de la Guerra Civil el juliol de 1936 va capgirar la situació. En aquelles circumstàncies es va produir una onada de morts violentes, moltes de les quals tenien relació amb la conflictivitat rural que va precedir els anys de la guerra.³⁰

Com que no es va aconseguir eliminar els contractes de parceria ni evitar els desnonaments, el sindicalisme pagès osonenc va perdre força. Paral·lelament, les velles formes de lluita que feien ús del sabotatge, que mai no havien arribat a desaparèixer del tot, van ressorgir amb més intensitat. Als voltants de 1934 es nota un increment d'incendis provocats a pellers i camps amb garberes de blat. Des del 1930 no s'havien produït tants actes incendiàries i entre aquests dos anys hi va haver una calma relativa que coincideix amb el naixement i l'extensió del sindicalisme pagès a la comarca.³¹

30. Per a més informació sobre el tema podeu consultar el meu llibre Josep CASANOVAS PRAT, *Quan les campanes van emmudir. Vic 1936-39* (Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1993).

31. A través de la premsa comarcal, hem pogut saber el següent nombre d'incendis de pellers i garberes, provocats o sense esment de causa, la majoria del terme municipal de Vic: 1930 (6), 1931

Entre un grup de detinguts l'agost de 1935, acusats dels reiterats incendis de les garberes d'uns propietaris de Vic que havien desnonat els seus masovers, hi havia Josep Franquesa, en «Sobrebosc», un destacat dirigent del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic. Aquest és un exemple del canvi d'actitud de la pagesia que s'havia vinculat al sindicalisme: es deixaven les vies legals que s'havien mostrat ineficaces per als seus desitjos i es feia ús del sabotatge.

Però mentre un sector de la pagesia es radicalitzava, un altre volia arribar a una conciliació entre les parts enfrontades. És el cas de la Cambra Agrícola Ausetana i d'una nova associació apareguda el 1934 a Manlleu, la Unió d'Arrendataris i Parciers de la Comarca Agrícola Vigatana.³²

La Cambra Agrícola Ausetana va aconsellar prudència i no deixar-se portar pels instints de venjança. Volia evitar una onada de desnonaments generalitzada, perquè hauria incrementat més la tensió al camp. Només amb alguns casos de desnonaments exemplars i unes petites reformes en el sistema de parceria pensaven que n'hi hauria prou per a tranquil·litzar els ànims.

La Cambra sempre havia estat una gran defensora dels contractes de parceria, justament el blanc de tots els atacs del sindicalisme agrari. La presentaven com una fórmula modèlica de treballar el camp que havia donat molts bons resultats a Osona. Deien que a través de contractes de parceria el propietari cedia la terra, el masover aportava el treball i tots dos tenien un interès comú a augmentar la producció, perquè com que es repartien la collita, com més gran era aquesta, més gran era la part que rebia cadascun.

En agitar-se la situació al camp, des de la Cambra es va promoure una solució pactada que mantingués vigent la parceria. El 1931 es van nomenar dues comissions, l'una de propietaris i l'altra de parciers i masovers, tots ells del municipi de Vic, per estudiar les reformes que calia introduir als contractes de parceria perquè tothom quedés satisfet. L'any següent van arribar a un acord que establia unes bases a seguir en tres tipus de contractes de parceria: dos de masoveria (un que incloïa terra franca i l'altre no) i un de camper.³³

Les bases acordades fixaven la percepció de fruits i les aportacions de cada una de les parts contractants. Encara que compensant l'amo i limitant l'extensió, deixaven una certa llibertat als masovers per a dedicar terres al conreu de farratges per al bestiar. Finalment, creaven una comissió mixta destinada a resoldre els casos de disputa entre propietaris i parciers o masovers.

Tot i que alguns van fer servir de guia aquestes bases, el seu ús no va ser generalitzat. El 1934, Miquel de Planell, el president de la Cambra, afirmava que les bases havien estat poc utilitzades, però que encara eren vigents i que aquell era el moment de posar-les en pràctica.³⁴ El perit agrícola Josep Callís va ser un

(3), 1932 (1), 1933 (3), 1934 (2) i 1935 (7). Sospitem que no són unes xifres completes per al conjunt de la comarca i només inclouen els principals incendis, però són indicatives de la davallada que es va produir durant els anys de màxima activitat del sindicalisme pagès.

32. *Estatuts de la Unió d'Arrendataris i Parciers de la Comarca Agrícola Vigatana* (Manlleu, Tipografia Manlleuena, 1934).

33. «RCAA», núm. 459 (28-VII-1932), ps. 1-5.

34. «Gazeta de Vich», núm. 4.422 (6-XI-1934), p. 2.

dels màxims propagandistes dels contractes de parceria. Quan aquests havien estat molt criticats per certs sectors pagesos, ell reeditava un estudi per demostrar els avantatges del contracte de masoveria.³⁵ Era, però, a punt d'esclatar la Guerra Civil i, amb aquesta, els problemes a l'entorn dels contractes van desaparèixer.

Durant la guerra els pagesos van deixar de pagar les parts als propietaris, però la conflictivitat no es va extingir del camp osonenc, si bé les seves causes eren diferents a les dels anys precedents. A part dels creixents problemes sorgits entre el camp i la ciutat, relacionats amb l'escassetat i els elevats preus de les subsistències, la conflictivitat es va centrar en la manera d'explotar la terra.

Amb un predomini de les explotacions agrícoles de caràcter familiar, els intents de constituir col·lectivitats agràries van topar amb la resistència de la pagesia osonenca. Els pagesos preferien conrear individualment les terres, tal com havien fet fins aleshores, que treballar de manera comuna amb altres pagesos una explotació agrària que era de tots.

La CNT va ser la que va impulsar les col·lectivitats agrícoles. Tot i que aquest sindicat havia intentat tenir influència entre la pagesia osonenca, mai no va arribar a aconseguir una presència gaire gran. No és estrany trobar, doncs, que entre els principals impulsors d'una col·lectivitat agrícola a la Guixa, que finalment no es va constituir, hi hagués un grup d'obrers d'una fàbrica de materials de construcció afiliats a les Joventuts Llibertàries.

Els intents de constituir col·lectivitats a Osona es van fer a partir de 1937. Sovint van anar precedits de malestar i enfrontaments, perquè no es podia introduir fàcilment una pràctica que els pagesos no volien. No obstant això, a Gurb, Manlleu, Masies de Voltregà, Roda de Ter, Sant Quirze i Vic la CNT va poder formar petites col·lectivitats amb terrenys expropiats a propietaris considerats facciosos.

L'escassetat, la poca durada i la petita dimensió de les col·lectivitats agrícoles van fer que aquestes passessin gairebé desapercebudes; en canvi, el que sí va agitar el camp osonenc va ser tota la conflictivitat centrada entorn dels contractes de parceria.

35. Josep CALLÍS MARQUET, *Les aportacions al contracte de masoveria en el terme municipal de Vich* (Vic 1936). Recull de diferents articles publicats a la «Gazeta de Vich».